

Brunović, Obroncima Žumberka, Zagreb 1969. — 6. Četvrta godina NOR-a na području Karlovca, Korduna, Gline, Like, Gorskog Kotara, Pokuplja i Žumberka, HAK, Karlovac 1981 (Zbornik II). — 7. F. Dragan, Podbočje in okolica v NOB 1941—1945, Podbočje 1964. — 8. Druga godina NOR-a na području Karlovca, Korduna, Gline, Like, Gorskog Kotara, Pokuplja i Žumberka, HAK, Karlovac 1973 (Zbornik 6). — 9. T. Ferenc, NOB na območju sedanje občine Krško, Krško skozi čas, Krško 1977. — 10. Građa za povjest NOP-a i socijalističke revolucije u sjeverozapadnoj Hrvatskoj 1941—1945, knjiga 1, 1941, Zagreb 1982, knjiga 2 i 3, 1942, Zagreb 1984 i knjiga 4, 1943 (I—V mj.), Zagreb 1985. — 11. Hronologija oslobodilačke borbe naroda Jugoslavije 1941—1945, izdanje Vojnoistorijskog instituta, Beograd 1964. — 12. J. Jarc, Kostanjevica in njena okolica v času NOV, Kostanjevica 1953. — 13. I. Jelić, Hrvatska u ratu i revoluciji 1941—1945, Zagreb 1978. — 14. Dr. A. Medvešček in ing. J. Levstik, Gospodarstvo in zdravstvo med NOB na območju Gorjancev, Novo mesto 1975. — 15. M. Mikulić, Samobor i njegova okolina u NOB-i, Samobor u prošlosti i sadašnjosti, monografski zbornik, Zagreb 1970, str. 133—228. — 16. T. Mikulić Gajdaš, Sjećanja i zapisi iz NOB-e, Zagreb 1967. — 17. G. Milašinić, Sjećanja na najteže dane (Pregled kronoloških podataka o događajima NOB-e u Žumberku 1941—1945), Žumberačke novine, br. 54 do 57, 1981—1982. — 18. J. Penca, Zapiski o NOG na području KS Kostanjevice in Podbočja, Ljubljana 1974. — 19. D. Pekić, Žumberak u NOB-i, »4. jul«, od 21. V. do 4. VI 1968. godine. — 20.

Prva godina NOR-a na području Karlovca, Korduna, Gline, Like, Gorskog Kotara, Pokuplja i Žumberka, HAK, Karlovac 1971 (Zbornik 3). — 21. I. Pirković, Vstaja pod Gorjanci, Ljubljana 1967. — 22. T. Radošević, Trinaesta proletarska brigada »Rade Končar«, Beograd 1984. — 23. D. Suhi, Italijanska ofenziva na Gorjance, Borec 1972, št. 12, str. 671—684. — 24. S. Sunajko, Sodelovanje slovenskih in hrvaških narodnoosvobodilnih enot 1941—1945, Ljubljana 1971. — 25. J. Šajatović Miki, Neka sjećanja iz NOB-a u Žumberku od 1941 do oslobodenja, Žumberačke novine, travanj 1972. — 26. A. Štampohar, Iz revolucionarne preteklosti na območju Gorjancev 1918—1941, Novo mesto 1983. — 27. N. Tončić, Za slobodu, Kaj 9-11/1976, str. 27—39. — 28. M. Vajdić, Po dragemu kraju — Ozaljsko područje, Kaj 9-11, Zagreb 1976, str. 47—99. — 29. M. Vidović, Ustanak u općini Kalje, 1941—1942. u svedočenju učesnika NOB-e, Zbornik sećanja, knjiga 7, Beograd 1975, str. 281/288. — 30. R. Vogrič, Boj Belokranjcev, Ljubljana 1973. — 31. Završne operacije za oslobodenje Jugoslavije 1944—1945, izdanje Vojnoistorijskog instituta, Beograd 1957. — 32. Zbornik dokumenata i podataka o NOR-u jugoslovenskih naroda, Tom V, kaj. 1—34, Borbe u Hrvatskoj 1941—1945, Izdavač Vojnoistorijski institut, Beograd 1952—1966. — 33. Zbornik dokumenata i podataka o NOR-u jugoslovenskih naroda, Tom VI, kaj. 1— , Borbe u Sloveniji 1941—1945, Izdavač Vojnoistorijski institut, Beograd 1952—1966. — 34. Zbornik dokumenata sanitetske službe u NOR-u jugoslovenskih naroda, Izdaje Sanitetska uprava JNA, kaj. 2, Beograd 1952.

SLOVENSKA LOKALNA INDUSTRIJA V PRVEM PETLETNEM GOSPODARSKEM NAČRTU (1947—1951)

JOŽE PRINCIC

V letu 1946 so se v Jugoslaviji začele intenzivne priprave za korenito spremembo gospodarskega življenja. Zvezni organi so izdali vrsto uredb in zakonov, ki so označevali začetek sistematičnega uvajanja plana v vse panoge gospodarstva in uprave ter predstavljali osnovo za oblikovanje petletnega gospodarskega načrta. Eden izmed temeljnih zakonov je bil Splošni zakon o državnih gospodarskih podjetjih, saj je opredelil značaj, vlogo in način poslovanja operativnih upravnih voditeljev, njim podrejenih podjetij in ustanov ter razdelil državna gospodarska podjetja na podjetja splošno državnega (zveznega), republiškega in lokalnega pomena.¹

Državna gospodarska podjetja lokalnega pomena so bila razvrščena v naslednje kategorije: proizvajalna, obrtna in storitvena, kreditna, kmetijska, trgovska, gradbena, komunalna, podjetja za upravo stanovanjskih zgradb.² Ker je bil cilj in poglavitna zahteva načrtnega gospodarstva »ustvarjanje novih gospodarskih dobrin«, so se proizvajalna podjetja imela za temeljno kategorijo lokalnega gospodarstva.³ Praviloma so v to kategorijo sodila industrijska in rudarska ter tista obrtna podjetja, ki so imela serijsko proizvodnjo določenih predmetov.⁴ Običajno pa so v to kategorijo, ki so jo največkrat imenovali lokalna industrija, uvrščali tudi tiste obrate in delavnice kmetijskih zadrug, ki so imeli

tudi nalogo pospeševati lokalno gospodarstvo.

V petletnem gospodarskem načrtu je dobila lokalna industrija drugačno vlogo in naloge kot republiška in zvezna industrija. Najpomembnejše razlike so bile v naslednjem:

1. Za zvezna in republiška industrijska podjetja so bili pristojni zvezni oziroma republiški organi, za lokalna pa okrajni (mestni) ali krajevni ljudski odbori. Pod okrajne odbore so spadala tista večja podjetja, za katera se je zahtevalo »višje tehnično vodstvo« ali so bile zanje predvidene večje investicije. Krajevni odbori so obdržali podjetja krajevnega ali »okoliškega« pomena.⁵

2. V zvezni in republiški industriji je prevladoval državni gospodarski sektor, lokalna je poleg tega vključevala tudi združnega in privatnega.

3. V nasprotju z zvezno in republiško industrijo so v lokalni prevladovala podjetja z nizkim organskim sestavom skladov (kapitala) in majhnim številom zaposlenih.

4. Naloga prvih dveh je bila, da zagotovita nemoteno uresničevanje petletnega gospodarskega načrta in zadovoljita osnovne potrebe široke porabe (zagotovljene preskrbe). Lokalni industriji je bila namenjena vloga »kvalitativnega in kvantitativnega dopolnjevanja obeh«. Del njene industrije naj bi se preusmeril na proizvodnjo tistega, kar je primanjkovalo zvezni in republiški industriji za uresničevanje petletnega plana, kot tudi tistega, kar bi primanjkovalo »prebivalstvu ostalih delov države« za zagotovljeno preskrbo.⁷ Preostali del lokalne industrije naj bi zadovoljeval dopolnilne potrebe lokalnega prebivalstva, ustanov in organizacij, kot tudi potrebe lokalne kapitalne graditve. Tisto lokalno industrijo, katere proizvodnja je bila namenjena »splošnim« ali republiškim potrebam, so imenovali lokalno I, ostalo pa lokalno II.

5. Tvorci planskega gospodarstva so poudarjali, da »ni interes naše ekonomije, da bi lokalno gospodarstvo obremenjevali s posebno velikimi obvezami do splošne akumulacije«, temveč mora biti njegova akumulacija namenjena »utrditvi gospodarske osnove ljudskih odborov in njihovih proračunov«. Zato so republiški organi »priporočali« ljudskim odborom, da lokalna podjetja vzpodbujajo na takšno podjetniško dejavnost, ki temelji na načelu finančne učinkovitosti.¹⁰ Predvideno je bilo, da bo vsakoletni plan določal višino dobička, ki ga mora doseči lokalna industrija, posebni predpisi pa naj bi določali, kolikšen odstotek tega bodo pod-

jetja odvajala v proračun pristojnega ljudskega odbora.

6. Različen značaj in vloga lokalne industrije je pogojevala tudi drugačno metodologijo planiranja. Za proizvodnjo lokalne I — njeni proizvodi so bili uvrščeni v splošni državni in republiški plan razdelitve (distribucije) — je veljal isti način planiranja kot za zvezno in republiško industrijo: višji oblastni organi so predpisovali osnovne in operativne plane proizvodnje in porabe za vsako posamezno skupino proizvodov po določenih normativih. Za to proizvodnjo je bila zagotovljena delovna sila in reprodukcijski material po nižjih enotnih cenah.

Za lokalno II bi republiška planska komisija izdelala osnovni plan proizvodnje, ki bi le »okvirno in globalno določal, kolikšna bo poraba surovin, število delovne sile in vrednost proizvodnje v določenem časovnem obdobju. Ljudskim odborom kot administrativno upravnim voditeljem lokalnih podjetij naj bi bilo prepuščeno, da tem predpisujejo individualne normative. Podjetja bi sestavljala operativne plane, ki bi jih lahko spreminjala glede na vsakokratne potrebe in razmere na prostem trgu. Lokalni II je bil zagotovljen le manjši del surovin in materiala iz republiških ali zveznih skladov. Primanjkljaj bi pokrila z »maksimalnim« izkoriščanjem lokalnih virov ali odpadkov ostale industrije.

7. Togo in centralizirano plansko gospodarstvo je že v načelu izključevalo vpliv trga in njegovih zakonitosti. Določeno odstopanje od tega načela se je dopuščalo samo lokalni II. Proizvodi široke porabe, ki jih je leta proizvodjalo, so se smatrali na eni strani kot dopolnilni, na drugi strani pa kot višek proizvodov nad »minimalno količino«, ki jo je prebivalstvo dobilo z zagotovljeno preskrbo. Zato bi, po Kidričevih načrtih, morali na prostem trgu »fungirati kot blago, ne pa kot hermafrodit med planom in čistim blagom«. Bil je poudarjeno, da morata biti prosto delovanje tržnih zakonitosti in kupna moč prebivalstva »neposredna regulatorja široke porabe«.¹²

V letih 1947—1951 so bile tako skupne kakor tudi naloge posameznih lokalnih industrij odvisne od cele vrste okoliščin. Odločilno pa je bilo, kolikšen del te industrije je bil v posameznem letu vključen v plan I in v plan II. Zvezni organi so zahtevali, da se čim večji del lokalne industrije vključi v plan I. Nasprotno so si republiške vlade in ljudski odbori prizadevali za plan II, saj so z njeno proizvodnjo pokrivali primanjkljaj v zagotovljeni in dopolnilni preskrbi. V teh prizadevanjih je bila Slovenija v drugačnem po-

ložaju kot ostale republike. Decembra 1947 je bilo na posebni konferenci v Beogradu sklenjeno, da bo večji del njene lokalne industrije — zaradi »ravnotežja planskega fonda posameznih republik.« — vključen v zvezni in republiški distribucijski plan.¹³ V letu 1948 je bila zato dejavnost slovenske lokalne industrije skoraj v celoti usmerjena na proizvodnjo reprodukcijskega materiala, katerega največji del je bil namenjen zveznim potrebam. Slovenija je dobila »neznatno količino«.¹⁴ Razumljivo je, da si je republiško vodstvo prizadevalo, da bi svojo lokalno proizvodnjo razbremenilo velikih obveznosti do zveznega plana, bodisi z »vračanjem« podjetij republiškem sektorju,¹⁵ bodisi z njihovim vključevanjem v plan II. Tako je republiška planska komisija v letu 1949 sklenila 72 % lokalne industrije vključiti v proizvodnjo za »socialistično prosto prodajo«,¹⁶ kar ni bilo uresničeno, temveč je več kot polovica lokalnih zmogljivosti ostala vezana na distribucijske plane in pogodbe. Tudi načrt republiškega gospodarskega sveta, da bi v letu 1950 vsa lokalna industrija »izpadla« iz distribucijskega plana, ni uspel,¹⁷ je pa bilo v tem letu razmerje med planom I in II že v korist drugega (46 % : 54 %).

Na to, da se je v letu 1950 in 1951 povečala vloga lokalne II, je v največji meri vplivalo bistveno povečanje kupne moči kmečkega prebivalstva in razmere na prostem trgu: medtem so se cene industrijskim proizvodom široke porabe ostale nespremenjene od leta 1947, so se cene kmetijskim pridelkom v letu 1950 zelo povečale. Da bi se vzpostavilo načrtovano razmerje med kupnimi in blagovnimi skladi, je lokalna industrija dobila za naloge, da preusmeri svojo proizvodnjo za potrebe »kmečkega trga«.¹⁸ Druga pomembna okoliščina, ki je vplivala na večji pomen lokalne II, je bil večji interes republiškega proračuna za njen tržni dobiček, ki je do tega časa v glavnem ostajal v proračunih ljudskih odborov.¹⁹

Slovenska lokalna industrija je imela v letu 1946 zastarelo tehnologijo, saj je bila večina od 1138 podjetij²⁰ zgrajena ali ustanovljena pred letom 1940.²¹ Prevladovala so podjetja ali obrati lesne (317), kovinsko-predelovalne (185), živilske (165), tekstilne (151), usnjarsko-obutvene industrije (149) in industrije gradbenega materiala (119), ki so bili osredotočeni v mestih in industrijskih središčih. Do konca leta je bilo 62 % podjetij v privatni lasti. Zakon o nacionalizaciji privatnih gospodarskih podjetij iz decembra 1946 ni bistveno spremenil strukture lastništva, ker je 44 % podjetij lokalne industrije še ostalo v privatni lasti.

V republiškem petletnem planu je bilo zapisano, da je ena izmed temeljnih gospodarskih nalog dvigniti gospodarsko moč okrajev, zgraditi in razviti lokalno proizvodnjo.²² V okrajnih in mestnih petletnih planih sta bila krepitev in vsestranski razvoj lokalnega gospodarstva opredeljena kot osrednji nalogi. Toda velike obveznosti ter skromne investicije, ki so bile v teh planih določene lokalni industriji, niso obetale, da se bo njen položaj do leta 1951 bistveno izboljšal.

Z zakonom o dopolnitvi zakona o nacionalizaciji privatnih gospodarskih podjetij (28. april 1948) je v privatni lasti ostalo le 6 % vseh podjetij lokalne industrije. Ker je vrsta teh prešla v republiško pristojnost in ker so jih okrajni odbori začeli združevati, se je njihovo število v primerjavi z letom 1946 bistveno zmanjšalo. Leta 1947 jih je bilo 568. V začetku leta 1948 jih je bilo po nekaterih podatkih 958, po drugih pa 900, konec tega leta pa 216, 228 ali 230. V letu 1949: 234 ali 241, leta 1950 230 in leta 1951 255.

V republiških in okrajnih planskih komisijah so načrtovali gradnjo ali ustanovitev vrste novih delavnic in podjetij, vendar je bil uspeh neznaten. Popis lokalne industrije iz leta 1951 je pokazal, da je le 20 % lokalnih industrijskih podjetij sodilo v kategorijo novo ustanovljenih ali »drugih«.²³ Večjega uspeha niso imela tudi prizadevanja, da bi okrajni odbori manjše obrate in delavnice prepustili upravi krajevnim odborom ali da bi se začela lokalna industrija razvijati tudi na izrazito agrarnih področjih.

Za slovensko lokalno industrijo so v letu 1951, z izjemo spremembe v strukturi lastništva in števila podjetij, še vedno veljale tiste pglavitne značilnosti, ki jih je imela že v letu 1946. V največjem številu so bila zastopana podjetja lesne (57) in tekstilne (49) industrije, industrije gradbenega materiala (42), kovinske (28) in živilske industrije (26). Tipične panoge lokalne industrije (gradbena, lesna, živilska) so ustvarjale le 30,9 % od celotne vrednosti te industrije. Večji del so ustvarjala podjetja tistih industrijskih panog, ki so bila odvisna od zunanjih virov surovin; na prvem mestu so bila tekstilna podjetja (46 %). Več kot polovica vse lokalne industrije (62,7 %) je bila osredotočena v večjih mestih: v Ljubljani 33 %, Mariboru 11 %, Celju in okolici 12,3 %, Kamniku 6,4 %. V okrajih Radgona, Ilirska Bistrica, Ljutomer, Idrija, Grosuplje ter mestu Jesenice je bilo skupaj od 0,2 %—0,6 % vse lokalne industrije.

V republiškem petletnem planu je bilo predvideno povečanje skupne vrednosti lokalne proizvodnje od 1,2 milijarde (ocena za leto 1946) na 2,6 milijarde din v letu 1951,

kot tudi za koliko odstotkov se mora v posameznih okrajih ali mestih povečati proizvodnja posameznih izdelkov »širšega pomena« (izdelki kovinske, tekstilne, obutvene, živilske industrije ter industrije gradbenega materiala). Prvo obvezo je lokalna proizvodnja dosegla in preseгла že v letu 1949: po ocenah republiške vlade je septembra tega leta vrednost njene proizvodnje dosegla 4 milijarde din.²⁴ Kako je bila izpolnjena druga naloga je (in bo) zaradi pomanjkljive evidence, spremembe (rebalansa) petletnih planov v letu 1949 in 1950 pa tudi neohranjenega ali neurejenega arhivskega gradiva težko ugotoviti. Nesporno pa je, da lokalna industrija v obravnavanem obdobju ni nikoli izpolnila letnega plana proizvodnje, in to kljub temu, da je določen del njenih obveznosti vsako leto prevzela državna in privatna obrt.

Nekatere vzroke, zaradi katerih slovenska lokalna industrija v obravnavanem obdobju ni dosegla pričakovanega razvoja in rezultatov, smo že omenili. Opozoriti je potrebno še na naslednje:

1. Republiški petletni plan je za lokalno proizvodnjo predvidel le 522 milijonov din investicij. Okrajni odbori so za razvoj svoje industrije namenili le 14,7 % od skupnih investicij, pa tudi te naj bi bile, zaradi poudarjene prioritete kapitalne graditve, v glavnem namenjene obnovitvi obstoječih zmogljivosti.²⁵ Računalo se je, da bodo okrajni odbori in podjetja primanjkljaj v investicijah nadomestili z lastnimi sredstvi in udarniškim delom. V naslednjih dveh letih se je obseg investicij, ki jih je republiški proračun namenjal lokalni industriji postopoma zmanjševal. V letu 1948 so okrajni odbori dobili le petino predvidenih sredstev. Sredi leta 1949 so se »zaprlji« krediti za lokalno industrijo, ki do konca leta 1951 ni dobila nobenih investicij.²⁶ Edina vira investicij so bila lastna sredstva okrajev in podjetij ter sklad za prosto razpolaganje pri komiteju za lokalno industrijo, v katerega so podjetja odvajala 1 % tržnega dobička. Lokalno industrijo je mnogo bolj kot ukinitvev investicij za gradnjo novih objektov prizadela ukinitvev investicij za vzdrževalna dela in popravila.

2. Največji del lokalnih podjetij ni imel svojih surovinskih virov, zato so bila odvisna od republiških ali zveznih dobav oziroma kontingentov. Da bi bile težave še večje, so okraji planirali letne potrebe surovin in materiala le na podlagi »približne« ocene. Vodstvo obeh podjetij, ki sta kot organa ministrstva za komunalne zadeve skrbela za redno oskrbo lokalne industrije, pa »nista poznali proizvodnje podjetij, zato so bile

mnoge dobave in pogodbe neizvršljive.«²⁷ Vrsta podjetij, ki jim je stalno primanjkovalo surovin in materiala, je ta problem rešila tako, da so »enostavno dala na razpolago svoje kapacitete republiškim podjetjem« ter izdelovala druge, za lokalno industrijo neplanirane proizvode.²⁸

3. Lokalni industriji je v vsem tem obdobju primanjkovalo kvalificirane in nekvalificirane delovne sile. Ta problem je bil še posebno pereč v letih 1949—1951, ko so posebni mobilizacijski štabi po potrebi lahko premeščali delovno silo na tiste objekte kapitalne graditve, kjer jo je primanjkovalo. V letu 1949 je bila ena četrtina zaposlenih v lokalni industriji premeščena na te objekte.

4. V sistemu centralističnega planskega gospodarstva je bila poglavitna naloga lokalnih podjetij, da izdelajo predpisano količino in vrsto izdelkov ter dosežejo določen tržni dobiček. Ker so imela predpisano strukturo stroškov, amortizacijske stopnje, plačni sklad, razdelitev dobička ter zgornjo in spodnjo mejo, v okviru katere so smela določati ceno proizvodom, ni bilo stimulacije za večjo in boljšo proizvodnjo.

5. Omenili smo že, da je bilo lokalni II dopuščeno prilagajanje cen svojih proizvodov pogojem na prostem trgu. V praksi se to ni obneslo. Prvič zato, ker so bile že »stalne« cene precej višje od kupne moči prebivalstva,²⁹ drugič pa zaradi »stalnega strahu podjetij, da planirani tržni dobiček ne bo dosežen«.³⁰

OPOMBE

1. UL FLRJ, št. 62/437, 2. 8. 1946, Splošni zakon o državnih gospodarskih podjetjih. — 2. UL FLRJ, št. 53/401, 24. 6. 1947, Uredba o splošnih načelih za kategorizacijo, o stroških, dobičku, razdelitvi dobička in o skladih vodstva državnih gospodarskih podjetij lokalnega pomena. — 3. Arhiv SR Slovenije (AS), fond Planske komisije vlade LRS (dalje: PK), Lokalna državna gospodarska podjetja, 31. 1. 1947, fasc. 4. — 4. Cit. v op. 2. — 5. Cit. v op. 3. — 6. Boris Kidrič, Sabrana dela, V. knjiga, Beograd 1985, str. 121. — 7. AS, fond PK, Metodologija planiranja lokalne industrije, fasc. 28. — 8. Cit. v op. 6, str. 127. — 9. Slovenski poročevalec (dalje: SP), št. 70, 23. 3. 1947, Več načrtnosti pri ustanavljanju lokalnih gospodarskih podjetij. — 10. SP, št. 7, 7. 1. 1948, Sestavljanje proračunov ljudskih odborov. — 11. Cit. v op. 6, str. 508. — 12. Cit. v op. 9. — 13. AS, PK, Problematika lokalne proizvodnje za leto 1949, fasc. 19. SP, št. 34, 10. 2. 1948, Nekatero aktualne naloge lokalnega gospodarstva. — 14. AS, PK, Problematika lokalne proizvodnje za leto 1949, fasc. 19. — 15. SP, št. 93, 18. 4. 1948, Naloge novo izvoljenih ljudskih odborov na področju lokalnega gospodar-

stva. — 16. Cit. v op. 14. — 17. AS, fond Gospodarskega sveta vlade LRS, Zapisnik seje gospodarskih ministrov, 6. 6. 1949. — 18. AS, fond Vlade LRS (dalje VLRS), Sklepi konference predsednikov svetov lokalne industrije OLO (MLO) 24. in 25. 11. 1950, 1. 12. 1950. — 19. AS, VLRS, Zapisnik 33. seje, 20. 12. 1949. — 20. AS, PK, Število podjetij po sektorjih lastništva v l. 1946, fasc. 69. — 21. Zavod za statistiko in evidenco LR Slovenije, Rezultati popisa lokalne industrije in obrti l. 1951, Ljubljana 1953, str. 8. — 22. Petletni plan za razvoj narodnega gospodarstva Ljudske republike Slovenije v letih 1947 do 1951, Ljubljana 1947, str. 53. — 23. Cit.

v op. 21. — 24. AS, fond Izvršnega sveta LS LRS, Predlog rebalansa petletnega plana razvoja narodnega gospodarstva Ljudske republike Slovenije v letih 1947 do 1951, 12. 9. 1949. — 25. AS, PK, Zapisnik konference gospodarskih po-verjenikov pri LO Slovenije, 6. 6. 1947, fasc. 70. — 26. AS, fond Ministrstva za komunalne zadeve LRS, Poročilo komiteja vlade LRS za lokalno industrijo o delu za leto 1950. Cit. v op. 18. — 27. Cit. v op. 14. — 28. Prav tam. — 29. Ste-nografski zapiski Ljudske skupščine Ljudske republike Slovenije, IV. izredno zasedanje, 12. do 13. januar 1951, Ljubljana 1951, str. 101. — 30. AS, VLRS, Zapisnik 35. seje, 1. 2. 1950.

KMETIJSTVO NA OBMOČJU ŠENČURJA IN SOSEDNIH VASI V LETIH 1945—1980

NADA HOLYNSKI

ZEMLJA

Tekst obravnava območje 6 katastrskih občin: Hrastje, Luže, Olševke, Šenčur, Visoko in Voglje, ki so bile po vojni upravno združene v letih 1952 in 1955 v občino Šenčur, pred tem so od leta 1946 pripadale 3 krajevnim ljudskim odborom: Šenčur, Visoko in Voglje, po letu 1955 pa so del kranjske občine. Ozemlje je del Kranjskega polja, kjer prevladujejo prodnata tla s tanko plastjo rodovitne zemlje.¹ Pregled zemljišč po kulturah in razredih kaže, da največ zemlje spada v 3. do 5. razred, nekaj najboljše zemlje (1. razred) je le v k. o. Olševke, kjer leže tudi edine neravninske površine.² Skupna površina obravnavanega območja znaša 3754 ha, od katerih je bilo po katastrskih podatkih za leto 1980 1351 ha njiv, 154 ha sadovnjakov 368 ha travnikov, 45 ha pašnikov, 1630 ha gozda in 205 ha nerodovitnega sveta.³ V primerjavi s podatki za leto 1952 se je zmanjšal obseg njiv za 83 ha in gozda za 48 ha (le-tega predvsem zaradi letališča), povečale pa so se površine travnikov za 69 ha, sadovnjakov za 56 ha in nerodovitne površine za 50 ha.⁴ Pri spreminjanju kulture zemljišč poteka v letih po drugi svetovni vojni proces nadaljnjega zmanjševanja površin na račun travnikov in sadovnjakov, kar je na eni strani posledica usmerjanja v živinorejo, na drugi strani pa delitve zemlje in urbanega razvoja naselij ter povečanja nerodovitnih površin na račun urbanizacije. Popis iz leta 1947 navaja na obravnavanem območju še 1424 ha njiv, kar primerja s sočasnimi podatki katastra, kjer je zabeleženih še 1713 ha njiv (pribl. 20% več, kot jih navaja popis). Razlagalec popisa

(tajnik okrajnega ljudskega odbora Kranj) zagotavlja, da je popis v glavnem 95% resničen in da je zmanjševanje njivskih površin na eni strani posledica večje usmeritve v živinorejo že v preteklih obdobjih (večajo se površine travnikov in pašnikov) ter večanja števila ozar in potov med njivami.⁵ Povečanje nerodovitnih površin je bilo bistveno večje, kot pa ga kažejo katastrski podatki za leto 1980, ki ne upoštevajo še večjega širjenja letališča konec 70. let ter gradnje avtoceste s priključki v 80. letih. Bližina mesta Kranja in bližina prometnih poti, ki je v preteklosti pomenila prednost za kmetovanje v teh vaseh, je konec 70. let že ogrozila obstoj kmetovanja in zavrla razvojni optimizem kmetov.

Kot za večino slovenskega podeželja je tudi za to območje značilna velika razdrobljenost posesti in agrarna prenaseljenost. V teh 6 katastrskih občinah ima leta 1980 3627 privatnih in družbenih lastnikov zemlje kar 12.737 parcel.⁶

NASTAJANJE DRUŽBENE POSESTI

V družbeni lasti je bilo leta 1952 320 ha zemlje, leta 1980 pa 639 ha (17%), ob tem zadnje večje spremembe namembnosti in lastništva zemlje, zlasti v zvezi s širjenjem letališča in gradnjo avtoceste, kataster še ne registrira.⁶

Do leta 1952 je bila večina zemlje, ki je bila družbena last, pridobljena z agrarno reformo oziroma z zablembami. Agrarna reforma je v večji meri prizadela le cerkveno zemljo, razlašeno je bilo 86 ha zemlje žup-